

III. Bölüm

ONDÖRDÜNCÜ YÜZYIL

Genel görünüm: On dördüncü yüzyılın bir geçit dönemi sayılabileceği oldukça yaygın bir düşüncedir; nitekim yüzyılın genel tablosu da bunu kanıtlar görünmektedir. Tüm Avrupa'da olduğu gibi İtalya'da da Comunelerde iş ve ticaretle uğraşan orta tabakanın kendini kabul ettirmesinden, kentlerin yeniden canlanmasından sonra feodalite rejimi ortadan kalkmıştır. İki büyük Ortaçağ kurumu olan Papalık ve İmparatorluk kurumları çöküntü içine girmiştir. Merkezi Fransa'nın Avignone kentine taşınmış bulunan Papalık sarayının bozukluğu, ulusal Kiliselerin doğmaya başlaması bu kurumun çöküşünü hazırlarken İmparatorluk kurumu da ulusal monarşilerin doğması ve İtalya'da çeşitli prensliklerin bağımsızlıklarını elde etmeleri karşısında gücünü yitirmiştir.

Ondördüncü yüzyılda ticaretin gelişmesi, pazarların genişlemesi, yaşam düzeyinin yükselmesiyle bağıntılı olarak talep ve ihtiyaçların artması sonucu "önkapitalizm" diye adlandırılan bir ekonominin doğmuş olduğuna daha önce değinilmişti. *Arti e Corporazioni* adı ile bilinen küçük sanat ve meslek gruplarının yerini bu yüzyılda güçlü şirketler alır. Fabrikalar çok sayıda işçiyi bünyesinde toplar. Böylece bir yandan büyük bir ekonomik gelişme sağlanırken bir yandan da bu gelişim süreci içinde oluşan yeni halk sınıflarının yol açtığı toplumsal karışıklık ve kaynaşmalara, bir kararsızlık duygusuna tanık olunur. Örneğin Floransa'da Ciompi'lerin önyak olduğu karışıklığı anımsamak yeterlidir. Diğer Avrupa uluslarında da benzer hareketlere rastlanır. Bu arada töre ve alışkanlıkların da değiştiği görülür. Buna örnek olarak sadece bankaların doğuşuna değinmek yeterlidir; o bankalar ki daha yüz yıl öncesine değin Kilisenin ve kamu oyunun benimsemediği bir ekonomi sistemini, faizle para alıp vermeyi yeni toplumun merkezine koyuyorlardı.

Şövalye orduları tarihe karıştığı gibi kent devletlerinin orduları da ortadan kalkar; yerlerini ihtiraslı, serüven peşinde koşan komutanların (*condottieri*) yönetimindeki paralı askerlerden oluşan birlikler alır. Bu arada bir kısım Comune kurumları da son bulur.

Kentli orta halk tabakasının gelişerek güçlenmesi, feodal aristokrasinin gücünü azaltması bazı Avrupa ülkelerinde bir hükümdarın ortaya çıkışını ve ulusal bir devletin kuruluşunu kolaylaştırdı. Böylece tüm halk tabakalarının hükümdara ve devlet yasalarına boyun eğmesi sonucu iç düzen sağlandı, soylulardan bağımsız bir bürokrasi işlerliğe konuldu. İngiltere, Fransa ve İspanya'da durum böyle oldu. Buralarda doğmuş olan monarşiler yalnız feodal sisteme oranla değil, aynı zamanda parçalanmış Comunelere oranla da bir ilerlemeyi simgeliyorlardı. İtalya'da ise bu gelişim süreci yarıda kaldı: politik gruplaşmalara son vererek iç düzeni sağlama zorunluluğu, aşağı halk tabakalarındaki karışıklık çıkarma eğilimini (soylular da bu kavgalara katılmaktan geri durmuyorlardı) kontrol altına alma zorunluluğu ve son olarak Comune'nin dışa doğru genişlemesini kolaylaştıracak enerjik bir öndere duyulan gereksinin İtalyan kentlerinin Beylikler (*Signorie*) biçiminde örgütlenmesine, yönetimlerini bir prence bırakmalarına yol açtı. Ülkenin kuzeyi ve güneyi arasındaki bölünme, kuzeyde Venedik, Milano, Floransa gibi güçlü kentlerin çıkarlarının çatışması merkezleşme sürecinin ulusal bir devlet yaratma aşamasına ulaşmasına engel oldu. Böylece ondördüncü yüzyıl İtalya'sının karakteristik politik yapısı olan *Signoria* ortaya çıktı. Bununla birlikte Signoria'nın Comune'ye oranla tümüyle yeni bir politik ve sosyal yapı gösterdiği söylenemez: Comune döneminin eski kurum ve görevleri de yenileriyle birlikte varlığını sürdürür. Eski ile yeninin karışımı yüzyılın özelliğini oluşturur. Nitekim bu yüzyılın tarih ve politika yazarlarında o yıllarda İtalya'da yeni bir hükümet biçiminin oluştuğu ve gelişmekte olduğu bilincine rastlanmaz. Bu hükümet biçimi bünyesinde Comune'ye özgü eski birçok kurumu barındırmakla birlikte yurttaş ile devlet arasındaki ilişkiyi değiştirme eğiliminde idi yeni bir idareci sınıfın oluşması için gerekli koşulları hazırlıyordu. Dolayısıyla bu yüzyılda dikkatimizi çeken gerçek tezat ya da çelişki Ortaçağın teolojik düzeni ile yeni uyanan ve Hümanizmi haber veren dünyasal ilgiler arasında değil, Comune demokrasisi ile yerleşmeye başlayan yeni beylikler arasındadır; değer yargılarındaki değişiklikten doğar. Kimi eski düzene dönülmek barış ve huzura kavuşulmasını isterken kimi de bunu yeni düzenden bekler.

Tarih yazıcılığı ve tarih yazarları:

Dino Compagni, Giovanni Villani ve diğerleri

Ondördüncü yüzyıl tarihçiliğinde Ortaçağa özgü tarih anlayışının zayıfladığı dikkati çeker. Tarihçinin ilgisi kente, onun yöneticilerine ve sorunlarına yöneliktir. Bu tarih anlayışında Tanrı yine vardır, ama olayların direkt yaratıcı değildir, gizli bir rol oynar; yurttaşların kötü davranışlarını cezalandıran bir düzenleyici durumundadır. İtalyanca ile yazılmış kroniklere bu yüzyılda hemen her yerde rastlanır; ancak tarih yazıcılığının en yoğun olduğu

merkez Floransa'dır ve yüzyılın en ünlü tarihçileri Dino Compagni ile Giovanni Villani'dir.

Dante'nin çağdaşı olan Dino Compagni Floransa'da 1255 yılı dolaylarında doğmuştu. Dante'den üç yıl sonra 1324'de öldü. Onüçüncü yüzyılın son yirmi yılında Floransa Comune'sinin işlerinde etken bir rol oynadı. Guelfoların Beyazlar grubundan olup Siyahların ve VIII. Bonifazio'nun amansız düşmanı idi. 1282'de Giano della Bella'nın önyak olduğu reform girişimine o da katıldı. 1289 ve 1301 yıllarında olmak üzere iki kez *priore* seçildi. 1301 yılında Carlo di Valois'nun desteği ile Siyahlar üstünlüğü ele geçirip yasal kurumları darmadağın ettiklerinde, priore oluşu nedeniyle bir yıl dokunulmazlığı bulunduğu Beyazların diğer ileri gelenleri gibi sürgüne gitmedi; ancak politikayı bıraktı. O da imparator VII. Henri'nin İtalya'ya inişinden umuda kapılanlar arasındaydı; nitekim onun İtalya'da bulunduğu dönem olan 1310-1312 yılları arasında *Cronica delle cose occorrenti nei tempi suoi* (Çağında vuku bulan olayların kroniği) adını taşıyan eserini yazdı. Üç kitaptan oluşan yapıt 1280 yılından 1312'de VII. Henri'nin ölümünden az öncesine kadar kentte vuku bulan olayların bir tarihidir. Guelfolar ve Ghibellinolar arasındaki, sonra da Beyazlar ve Siyahlar arasındaki çatışmaları anlatır. Compagni'nin görüşüne göre Floransa mutlu bir kent olabilirdi; oysa kötü yurttaşlar onu bir entrika ve yozlaşma merkezine dönüştürmüşlerdi. Yazar iki politik grubun, Beyazlar ve Siyahların iki büyük ailenin, Cerchi ve Donati'lerin etrafında toplanmalarına yol açan nedenleri araştırır. Onun iki politik partinin oluşmasını özel kavgalara dayandırması ilk bakışta saf bir düşünce görünebilir; ancak halkın soylular, varlıklılar (*popolo grasso*) ve yoksullar (*popolo minuto*) biçiminde bölündüğü ondördüncü yüzyıl Comune toplumunda ekonomik çıkarları, prestijleri, korumak zorunda oldukları gelenekleri ile ailelerin büyük önem taşıdığı unutulmamalıdır. Yazar ılımlı tutumları, şiddetten ve zordan sakınmaları, yasalara bağlılıkları nedeniyle Cerchi'lere yakınlık duyar. *Cronica*'nın en canlı sayfaları yasal hükümetin devrilip Siyahların iş başına geçmelerini sağlamak amacıyla Carlo di Valois'nun çevirdiği entrikaların anlatıldığı sayfalardır. Bilindiği gibi bu olaylar Dante'nin sürgüne gitmesi ile sonuçlandı. Beyazların uğradıkları şaşkınlık, kentte yayılan panik, terör ve şiddet havası, yağma olayları, çıkarılan yangımlar ve Carlo di Valois'nun hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi davranarak takındığı kayıtsız tutum canlı bir biçimde dile getirilir. Aktardığı olaylar hakkında kişisel görüşlerini ortaya koyması, kentine olan gönülden bağlılığı, duygularındaki sadelik, anlatımındaki rahatlık ve ifade gücü *Cronica*'ya İtalyan edebiyatının tarih yapıtları arasında önemli bir yer kazandırmıştır. Üslubu kuru ve akıcıdır. Compagni yapıtı artık yaşlılığın eşiğine geldiği bir dönemde kaleme aldığından her türlü politik tutku ve kinden uzaklaşmış görünür. Bununla birlikte *Cronica*